

sokban a Pesti Napló. S az utószó írója számára éppen az a legizgatóbb feladat, hogy — mint maga mondja — az 1920 körüli viszonyokban megtalálja azokat az egy irányba ható elemeket, amelyek „a visszatekintés könnyörtelenségét”, „a történelmi távlat kivárást mellőző gyorsaságot” magyarazzák, s amelyek éppen akkor „megteremtik a találkozást a nemrég halott Ady társadalomkritikájával”.

Irodalomtörténetírásunk eddig inkább a különbségeket vette észre és hangsúlyozta Ady és Babits magatartásában, érdeklődésében, Pók Lajos most „a két költő társadalomkritikájának hevét és tendenciáját” találja rokonnak. Sőt, még tovább is megy: „A forradalmaktól magát éppen látványosan elkülönítő Babits visszatekintő szeme a regényben ugyanúgy látja a korlátolt, ázsiai urak háború előtti Magyarországot, mint a forradalmár Ady”. Másutt „Ady-erejű látomás”-nak nevezi a regényt, amelyben „egy évtizedig tartó egyéni és társadalmi lelkiismeretvizsgálat tapasztalatai, szenvedélyei összegeződnek”. Megállapítása szerint lényegében az 1912-es nagy munkástüntetésekre visszhangzó verssel, a *Május huszonhárom Rákospalotán* c. költeménnyel és az ugyan-csak akkoriban megjelent *Homme de lettres vallomása* c. írásával kezdődött Babits elfordulása az artisztikus szépségekre menekülő irodalomtól, s tájékozódása egy cselekvő művészi magatartás irányába. Innen vezetett az út a nagy háborúellenes verseken keresztül a *Halálfiái* társadalomszemléletéig. Pók Lajos szerint Babits „Adyval szinte egy hőtökön” gyűlölte a régi Magyarországot, s a *Halálfiái*ban ezzel a szigorúsággal kívánt szembe nézni hazája, osztálya közelmúltjával, s a maga ifjúságával.

Természetesen a mű társadalomkritikai vonatkozásainak minden eddiginel részletesebb feltárásán túl is sok új színnel gazdagítja Pók Lajos a *Halálfiái*ról kialakult eddigi ismereteinket. Több ponton is jogosan korrigálja a Babits-irodalom tévedéseit, s utasítja vissza a nyilvánvaló személyes elfogultságból táplálkozó vádakot. Kár, hogy e jószándékú igyekezetében helyenként túllő a célon, már-már apológiába csap át, s ott is védi Babitsot, illetőleg a regényt, ahol az nyilvánvalóan védhetetlen, vagy ahol nem is szorul védelemre. A többször idézett Ady—Babits párhuzamot is túlhangsúlyozza, társadalomkritikájuk rokonságának arányait felnagyítja, s épp ezáltal csökkenti az összevetés hitelességét.

A mű újraolvasása végképpen szertefoszlatta bennem az egykori előítéleteket, s kétségtelemre tette számomra, hogy a *Halálfiái* valóban kitűnő regény, de amikor Pók Lajos „a magyar próza egyik csúcspontjának”, vagy „a magyar regény története egyik leg-

nagyobb teljesítményének” nevezi, azzal már nagyon nehéz lenne egyetérteni. De ha részletkérdésekben vitathatónak tartjuk is a kísérőtanulmány szerzőjének koncepcióját, ez a „kései szembenézés” is föltétlenül hozzájárulhat a *Halálfiái* valóságos értékeinek, Babits prózáiról művészetének realisabb megítéléséhez.

Katona Béla

Sbarcea, George: Befejezetlen emlékirat magyar írókról és művészekről. Az utószót írta: Bodor Pál. Bukarest, 1971. Kriterion K. 141 l.

Egy igen rokonszenves hangú, fontos tartalmat-émlékezőket magába záró könyv Sbarcea *Befejezetlen emlékirata*.

Miután a szerző neve alig ismert nálunk, érdemes bemutatnunk őt saját szavaival is: „Nagy szellemek árnyékában az apró ember is krónikássá buzdul. Körülbelül ez történt velem is a Bartók Béláról, Móricz Zsigmondról, Karinthy Frigyesről, Móra Ferencről, Kosztolányi Dezsőről és még jó néhány íróról és művészről szóló, magyarul írt visszaemlékezéseim során. Lapszerkesztői, fordítói és zeneírói tevékenységem kapcsán egy évtizeden át szorgalmaztam velük az ismeretséget. Szakmabeli, sokszor az időszerű újságírás szükségletét szolgáló találkozásainknak talán gyermekkori élményem volt az elindítója. Benyomásaimat, beszélgetéseinket tollhegyre szedtem, és egy-kettőt közöltem is a két háború közötti román sajtóban, felpuhítva olvasóim közönyét a részükre még idegen magyar irodalommal és művészettel szemben. Írásaim legtöbbször azonban a halogató taktikával élő polgári lapok papirkosarában leltek meg nem érdemelt halálát.”

A kötet első darabja Ady házuknál tett látogatására emlékezik (*Egy költővel nálunk*); Salamon Ernőt idézi a következő írás (*Pisztránghalászat*); az Író a könyvüzletben hőse Hunyady Sándor; Móra Ferencre emlékezik a *Dióbél királyfi*ban; az *Egy irodalmi barátság történetében* Dsida Jenő, a nagy erdélyi mives költő törekeny alakját idézi: Faximilében közli is Dsidának, a barátságukat a maga részéről is nagyra értékelő négy sorát.

Bartók 1933-as kolozsvári koncertjét *Felnőtt avató találkozások*ként tartja számon. „Elválásunk előtt Bartók emlékkönyvem egyik üres lapjára az 1. sz. román tánc bevezető taktusait írta. Az autogram fénymásolatát és a nyomdára csinosított beszélgetést másnap átadtam a helyi lapnak, ahol mint kezdő zenekritikus működtem, de a szerkesztőség »időszerűtlennek« nyilvánította Bartók kijelentéseit, s így sem az interjú, sem a hang-

versenybeszámoló nem látott soha napvilágot.

Ennek ellenére, zeneírói pályámnak felnőtté avató első eseménye ez a Bartók Bélával való találkozásom volt."

S hogy az emlékezésnek milyen becses tárnáit aknázhatja ki az irodalomtörténész olvasó, arra elég csak név szerint említeni a memoárkötet további néhány szereplőjét: Kosztolányi, Móricz, Babits, Karinthy.

Már Babitsnak feltűnt, hogy szerzőnk milyen szépen beszél magyarul: valóban olyan szépen ír magyarul, román létére, hogy magyarok is megirigyelhetik.

A szerző írói léte eleven cáfolata minden sovinizmusnak. A magyar irodalomtörténész kutatók hálásak lehetnek neki, hogy becses emlékmorzsáit ilyen vonzó formában örököltette meg.

Varga József

Krammer Jenő: Ödön v. Horváth. Bp. 1971. Akadémiai K. 166. 1 (Modern Filológiai Füzetek 13.)

1971-ben mutatta be a Vigszínház Ödön von Horváth különös hangvételű, lírából, nosztalgiaiból, gyűlölködő szatírából szövött színművét, a *Mesél a bécsi erdőt*. Miként a darab parádés bukása, a rendezői és a nézőtéri értetlenség is mutatja — Ödön von Horváth drámái sem korábban, sem azóta nem találak visszhangra a hazai közönségnél.

Krammer Jenő kismonográfiája (amely a szerzőnek 1969-ben német nyelven megjelent Horváth-monográfiáján alapszik) az irodalomtörténetírás síkján vállalkozik arra, hogy megismertesse és megszerettesse Ödön von Horváthot a magyar közönséggel. Nem könnyű vállalkozás, hiszen elsősorban „a pusztába kiáltott szó” veszélye fenyegeti a szerzőt. Horváth műveinek még kis része sem jelent meg magyar fordításban, eltekintve a fenti színműtől és néhány próza-részlettől. Krammer Jenő ezt a mű és közönsége közötti szakadékot nagyon egyszerű módszertani megoldással hidalja át. Elmeséli a művek cselekményét. S bár a megoldást irodalomtörténeti művekben nem tartjuk helyénvalónak, itt, ebben az esetben teljessen indokolt. Jogos azért is, mert a szerző a művek cselekményének ismertetése során nem marad meg a felszíni jelenségeknél, hanem ennél tovább lépve általános következtetésekre, az életmű egészét érintő megállapításokra jut, mint például a *Kasimír und Karoline* c. „unheimliches Volksstück” elemzésekor.

A kismonográfiára egyébként is a módszer és a koncepció kiemelt szerepe jellemző. Krammer Jenő a „hagyományos” módszerrel dolgozik: életrajz — az életrajzba ágyazott

művek —, az életmű korszakolása, melyhez háttérként Európa 1900-tól 1937-ig terjedő történelmi korszakát vázolja fel. Módszerével célját el is éri: akik érdekel Ödön von Horváth élete és munkássága, megtudja mindazt ebből a könyvből, amire szüksége van. Ez nem utolsó sorban annak a biztos és alapos filológiai megalapozottságnak köszönhető, amelyre a szerző épít. Ez az alaposág ezenkívül személyes érdekkeltséggel, a tárgy iránti szeretettel párosul.

Mindössze két vonatkozásban marad talán némi hiányérzete az olvasónak. Az egyik Ödön von Horváth személyiségének és munkásságának értékelése, irodalomtörténeti helyének kijelölése. Bár a szerző többször utal Horváth származásából, életútjából adódó különös helyzetére, nem értett volna talán jobban hangsúlyoznia azt, hogy Horváth életműve jellegzetesen közép-európai képződmény, annak a társadalomnak a talaján jött létre, amely még magán viselte a Monarchia bélyegét, de amelyben már kezdett kibontakozni a fasizmus. Horváth anynyiban is érdekes jelensége e korszak irodalmának, hogy művei bizonyos vonatkozásaikban megkéstettek — másrészt viszont már az eljövendő korszak tragédiáját érzékeltetik. Jó néhány darabja stílusában, hangulatteremtésében, atmoszférájában — még a későbbiek is — a századforduló szecessziós, álmodozó, mesének és valóságának furcsa keverékét létrehozó világot teremti meg. Ugyanakkor színműveinek tartalmi-eszmei rétegében mindig a létező valóság, a kiábrándító jelen és a fenyegető jövő van jelen. E kettősség is egyik oka talán, hogy Horváth egyéni hangú drámairól, de nem tartozik a XX. század legnagyobbjai közé. Amit ő elmond, mások (pl. Brecht tartalmában — Becket filozófiájában és formájában) markánsabban, eredetibben tudták elmondani. Másodszori hiányérzetünk ehhez a problémakörhöz kapcsolódik: Horváth színműveinek mélyebb elemzésével rá lehetett volna mutatni arra, hogy mennyiben jelent kezdetet és mennyiben befejezést (gondolkodj itt a Volksstück hagyományainak — bár parodisztikus-ironikus-keserű — felújítására) az európai drámairodalomban, s arra, hogy értetlen fogadtatása Magyarországon sem véletlen. Horváth — bármennyire is vannak életének magyar vonatkozásai — kultúrájánál, életmódjánál fogva elsősorban az osztrák-német kultúrák örök produktuma. Legtöbb művének témája az osztrák-német kispolgárság, annak bírálata, vágyai, álmjai, kiáltalansága. Az 1920–30-as években, bár voltak egyező vonásai, nagyon más volt már a magyar és az osztrák kispolgárság dilemmája. Horváthnak nem mindig sikerült ezt a dilemmát általánosan, egzakttul, mindenkit érintően megfogalmaznia. Jelentőségét ezért leginkább